

de l'oralitat fingida, l'autor pretén analitzar quins elements d'aquesta oralitat es poden preservar i quins cal descartar per conferir a la traducció la naturalitat (fingida) de l'original. Per tant, atès que les marques d'oralitat es poden representar per escrit, sembla senzill que la subtitulació les reculli. En català hi ha la voluntat de reflectir-les, tot i que sovint això implica allunyar-se notablement de la normativa de la llengua escrita. L'adaptació i la regularització d'aquestes marques pròpies de l'oralitat, que ajuden a caracteritzar els personatges, afecta totes les categories gramaticals, i és més complicat en l'àmbit fonètic (al qual dedica ben bé quatre pàgines), cosa que pot provocar estranyesa en l'espectador perquè, com declaràvem, la forma resultant es desvia considerablement de la norma. En aquest punt, val la pena recordar que el que pot ser vàlid per al doblatge no ho hauria de ser per a la subtitulació, que sempre es dona per escrit. És el cas d'algunes combinacions pronominals en català (*fixeu-s'hi* per *fixeu-vos-hi* o *anà'ns-en* per *anar-nos-en*), en què l'adaptació a la grafia col·loquial guanya en naturalitat però confon l'espectador, i no hem d'oblidar que «la subtitulació no és només un text escrit que s'ha de regir per la normativa del canal escrit, sinó que també és una via de normalització i d'aprenentatge de llengües, no sols de l'original, sinó també de la llengua meta» (p. 160). En definitiva, Bartoll insisteix a reflexionar sobre com ha de ser el model de llengua oral, especialment en el cas d'una llengua minoritzada (i, potser en un futur no tan llunyà, per als més pessimistes, minoritària) com el català.

El volum, que enceta la sèrie «Quaderns d'Estudis Catalans», es tanca amb una bibliografia completa i actual dels àmbits que es revisen al llarg dels diferents capítols, alhora que facilita la consulta als lectors. Comptat i debatut, creiem que l'obra aquí ressenyada aprofundeix en els estudis sobre el català col·loquial i, a més, pot servir com a punt de referència per a treballs posteriors. Així, la contribució de *Colloquial(s). Estudis de l'ús del català actual* se centra a caracteritzar el llenguatge col·loquial des de diferents angles.

No voldríem acabar aquesta recensió sense reprendre una reflexió que Bernal destaca a la presentació del llibre, que pot semblar anecdòtica i banal, però no ho és en absolut: al diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans no trobem (encara) els mots *colloquialisme* i *oralitat*. Aquesta exclusió lexicogràfica és un indicatiu del tracte que ha rebut el col·loquial per part dels acadèmics, com indicàvem al principi d'aquest text, però, tanmateix, tot fa pensar que la situació s'està revertint, ja que la *Gramàtica de la llengua catalana*, publicada el 2016, ha fet un primer pas (tímid, però significatiu) en la descripció del col·loquial català, peça fonamental per entendre l'ús real i quotidià de la nostra llengua i, no menys important, perquè una llengua només (sobre)viu si és plenament funcional (això és, si se'n garanteix l'ús) en tots els registres, incloent-hi també els que s'allunyen de les formalitats.

Martí FREIXAS
Universit  per Stranieri di Siena

BOSCH I RODOREDA, Andreu / VENY-MESQUIDA, Joan Ramon (cur.) (2024): *Amb ulls ben nets de por i polseguera. L'aportació de Josep Vallverdú a la literatura catalana*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès editors, 304 p.

La quantitat impressionant de llibres publicats, en gairebé tots els gèneres, per Josep Vallverdú i la qualitat d'aquests l'han fet mereixedor de molts reconeixements. El públic l'ha homenatjat en múltiples ocasions i les diverses administracions oficials també l'han distingit

amb condecoracions. La persona que segurament ha dedicat més temps a estudiar la seva bibliografia, Maria Pujol, detectà anys enrere, quan realitzava la tesi doctoral sobre l'obra de Josep Vallverdú, una certa decepció o desengany en l'actitud de l'escriptor malgrat tenir molts lectors i reconeixements. Ella interpretava aquesta percepció de l'autor de no tenir reconeixement per part del món acadèmic i de la crítica barcelonina.

Les observacions de Maria Pujol es publicaren l'any 2010, a la revista *Ítaca* (Facultat de Filologia d'Alacant) i més tard l'any 2015 en el llibre *Josep Vallverdú, entre l'activisme cultural i el talent literari*, publicat per l'Abadia de Montserrat. De llavors ençà la producció de Josep Vallverdú no ha cessat, sense que en la reacció a les darreres obres l'escriptor lleidatà hagi trobat gaires motius per a variar la seva opinió sobre les qüestions que li feien recança. Tanmateix, sí que s'ha produït un fet important en l'orientació desitjada —segons Maria Pujol— per Vallverdú: amb motiu del centenari del seu naixement, com a culminació de la multitud d'actes de lloança per aquesta efemèride, la càtedra Màrius Torres (Universitat de Lleida) organitzà a l'octubre de 2023 un simposi acadèmic sobre l'obra vallverduniana amb disset ponències i dues taules rodones, que duia per títol «Balanç d'una obra». El primer dia, el 26 d'octubre, a la Sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans, i la segona, el 27, al Saló Víctor Siurana de la Universitat de Lleida. En l'organització del simposi participaren l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de Lleida, mitjançant un comitè organitzador que presidia la comissària de l'Any Vallverdú, Carme Vidalhuguet, i comptava amb l'entusiasme i empena de Joan Ramon Veny-Mesquida, director de la Càtedra Màrius Torres. Cadascuna de les sessions tingué una conferència inaugural seguida de diferents ponències. El primer dia, a l'IEC, el parlament d'obertura anà a càrrec del filòleg mallorquí Joan Veny, que reflexionà sobre la relació de Josep Vallverdú amb la llengua catalana, i el segon dia, a Lleida, l'encarregat d'inaugurar la sessió acadèmica fou Ignasi Aldomà, doctor en geografia de la Universitat de Lleida (UdL), que estudià la relació de l'escriptor amb el territori i la gent de Ponent. Les taules rodones també es repartiren: a l'IEC fou dedicada a la tasca traductora de Josep Vallverdú i a Lleida se centrà en la seva doctrina civil.

Les ponències es publicaren l'any següent, el 2024, en un llibre magnífic, *Amb ulls ben nets de por i polseguera*. El llibre, que du el subtítol de «L'aportació de Josep Vallverdú a la literatura catalana», anà a cura d'Andreu Bosch i Rodoreda i Joan Ramon Veny-Mesquida i fou editat per l'Aula Màrius Torres i Pagès editors. El llibre, després d'una excel·lent introducció dels curadors, inclou el contingut de les disset ponències, però no hi ha un resum del contingut de les taules rodones. Respecte a la primera, dedicada a la seva tasca de traductor, no és tan de plànyer l'omissió per tal com hi ha dues ponències que tractaren també, explícitament, d'aquest tema. En canvi, no hi ha en el llibre cap ponència dedicada a l'estudi específic de la doctrina civil de Josep Vallverdú. La taula rodona celebrada a Lleida, que fou coordinada per Salvador Escudé i en la qual intervingueren els historiadors Manuel Lladonosa, Antonieta Jarne i el filòleg Andratx Badia, fou, però, ben aclaridora i seria de desitjar que, d'alguna manera, es promogués un llibre sobre aquesta qüestió. Gràcies a la intervenció escrita preparada per Manuel Lladonosa per a la taula rodona i amablement facilitada, sabem que explicà la influència que havia tingut Vallverdú entre els joves lleidatans que anaren a la universitat a mitjans dels anys seixanta:

Josep Vallverdú fou un element sòlid, de referència i d'orientació. En certa manera fou el nostre Joan Fuster. La seva rellevància fou la que el catalanisme va exercir llavors: donar arrelament i identitat i obertura universal alhora. Ho he defensat força cops: el catalanisme ens va fer trencar amb el franquisme i obrir-nos al món.

Seria de desitjar que la Càtedra Màrius Torres, que tant ha fet per divulgar l'obra de Josep Vallverdú i aprofundir en el seu estudi, mirés de coordinar i editar un estudi monogràfic sobre aquest tema: com una persona, en aquest cas un home de lletres, «fa participar els altres de la seva meditació intel·lectual i ciutadana, tot enriquint-ne el bagatge», com digué a l'esmentat col·loqui Manuel Lladonosa. Les ponències, que estan publicades en el llibre, recullen estudis sobre els aspectes principals de l'obra de l'escriptor lleidatà: La concepció de la llengua (Joan Veny i Albert Turull), la geografia i la història del país (Ignasi Aldomà i Julián Acebrón), els referents clàssics en els discursos i les conferències (Matias López), la poesia (Àngels Gregori), els llibres personals i assagístics (Josep Murgades i Gonçal López-Pampló), el teatre (Jordi Auseller), la narrativa (Maria Pujol Valls i Enric Falguera / Laia Guzmán Carrasco), la seva obra com historiador i com a crític literari (Jordi Malé), l'àmbit d'escriptor traductor i traduït (Paula Espinosa i Andreu Bosch i Rodoreda), la seva correspondència (Imma Sànchez Boira), la tasca de professor (Carme Vidalhuguet), la feina a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (Ramon Sistac).

Tot plegat constitueix un notable document acadèmic que serveix per a conèixer millor l'enorme producció literària de Josep Vallverdú i la influència que la seva trajectòria professional i humana ha tingut —i té encara!— en aquest país. És un llibre, doncs, absolutament recomanable, no solament per als estudiosos de la literatura, sinó per a tots els aimants del progrés del nostre país. Es pot considerar ja, amb aquest magnífic conjunt de ponències, estudiada tota l'obra i la figura de Josep Vallverdú Aixalà? Em sembla que no, tant per l'obra que l'autor encara va “segregant”, segons la seva pròpia expressió, com perquè hi ha aspectes importants de la seva vida que caldria esbrinar per entendre'l millor i així poder apropar-nos més eficaçment a l'autor i als seus textos. Per exemple, el gener de 1939, quan torna a Lleida amb la seva mare, per vetllar per casa seva, fins al juny de 1940, per acabar el batxillerat, Josep Vallverdú, fill d'un catalanista republicà, hagué de conviure un any i mig amb vencedors dominats per l'esperit de revenja. Devien ser mesos terribles, per a ell i la seva mare! Només s'intueix una mica el conflicte, quan a l'examen de llatí de cinquè un canonge saragossà li amargà la vida —i el suspengué: «Aquell sàdic m'enfonsà amb les oracions d'infinitu [...] ‘Matrem tuam’, pensava jo mentre em retirava», explica Vallverdú a *Vagó de tercera* (p. 106). De l'existència quotidiana en aquells interminables mesos Josep Vallverdú no explica pràcticament res. Però les humiliacions de ben segur degueren existir, segons experiències similars de Josep Segarra, marit de Maria Rúbies, d'Enric Arderiu Gras, fill de l'arxiver municipal Enric Arderiu Gras, desterrat a Tremp, per exemple. Només davant el seu biògraf, Josep Ma Aloy, s'anima a fer una confidència i li explica la dolorosa escena de la mare que «mirava una pesseta damunt la taula i va exclamar; “Només ens queda això”» (*Camins i paraules*, p. 26). Escoltar aquestes paraules, desesperades, de la mare devia causar en un jove que, abans de la guerra, havia format part de la classe benestant de Lleida una emoció fondís-sima! Situacions i dificultats similars, sense comptar amb les persecucions que devien rebre pel seu catalanisme, no estan explicades. I, tanmateix, seria, probablement, la manera d'entendre millor la seva actitud vital posterior.

Un altre àmbit inexplorat és el familiar. Sabem molt poc, per exemple, d'Isabel Arqué, que fou la seva primera esposa, i la vida de la qual va ser interessantíssima: la seva formació, gustos, l'aspiració de crear les Escoles Alba, les dificultats per fer-ho realitat, la relació amb el seu fill, etc. O, en un àmbit ben diferent, la seva religiositat. Convindria aprofundir en aquestes qüestions per a conèixer millor la persona de Josep Vallverdú, perquè l'escriptor,

amb el seu estil brillant, intelligentíssim, sap esquitllar-se hàbilment quan es tracten temes personals, i un tel d'opacitat, de distanciament, de manca d'emoció, amara els seus escrits. En suma, més enllà dels magnífics treballs biogràfics de l'admirable Josep Ma Aloy, ens cal encara una biografia profunda, crítica, de l'escriptor i l'home Josep Vallverdú. Si la Càtedra Màrius Torres i el seu director, Joan Ramon Veny-Mesquida, al capdavant, emprenguéssin aquesta tasca, faria un gran servei. De moment, i tornant al llibre que recull les ponències del simposi acadèmic celebrat a l'octubre de 2023, a l'IEC i a la UdL, sobre les aportacions de Josep Vallverdú a la literatura i a la cultura catalanes, la millor manera d'acabar aquesta recomanació de llegir-lo és amb les paraules finals de la ponència de Joan Veny:

Garbera de gràcies, estimat Josep Vallverdú, pel regal de teva vida, sinònima d'exuberant creació literària, amor al país, lleidatà insubornable, apologia de la llengua, divulgació lingüística, model participatiu de llengua, immensa cultura literària, activisme incessant, finesa d'humor, bonhomia. Gràtitud infinita per haver rejevenit, enriquit, dignificat la nostra llengua. En el futur ens faran falta nous Vallverdús.

Josep VARELA I SERRA

CABRÉ, Teresa (2023): *Terminology. Cognition, language and communication*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 371 p.¹

Fonaments

Tots sabem, en el gremi lingüístic català, que parlar de certes matèries porta de seguida a parlar de certes persones: per exemple, si parlem d'etimologia, de Joan Coromines; si parlem de dialectologia, de Joan Veny. I sense voler fer rànquings ni comparacions, però amb una naturalitat que crec que podem convenir, parlar de terminologia en català ens porta a parlar, indefectiblement, de Maria Teresa Cabré i Castellví. I no pas perquè ella s'hagi dedicat només a la terminologia (són molt coneguts i rellevants els seus treballs de lexicologia, lexicografia, neologia i lingüística aplicada, en conjunt), sinó perquè, en sentit invers, des de la terminologia catalana el primer nom que cal posar sobre la taula és el seu.

El que ja no és tan conegut, almenys més enllà del camp d'estudi estricte de la terminologia, és que parlar-ne en una dimensió ja no sols catalana sinó internacional (que aquí és sinònim d'universal, però aquest terme sembla hiperbòlic) vol dir també parlar de Maria Teresa Cabré. A aquest fet hi ha contribuït de manera clara el llibre que ressenyem: un conjunt de publicacions seves traduïdes a l'anglès. Ara que es debat tant el paper del català com a llengua de la recerca (nacional i internacional), i sense que signifiqui posar pals a les rodes de la necessitat de reforçar-lo, no es pot perdre de vista que sempre ha estat molt difícil —avui potser ja és impossible— d'arribar als cims de la recerca internacional des del català (només). Aquest no és pas el primer cop que s'ha seguit l'estratègia d'ajudar a internacionalitzar una obra —uns continguts i unes propostes— fent-ne la traducció a l'anglès. També va passar així amb part de l'obra de Pompeu Fabra,² i s'ha dut a terme altres cops amb llibres, revistes i articles de lingüística catalana; comprovats els resultats, sembla que el camí de les dobles ver-

1. Textos traduïts per Besharat Fathi, Steven Norris i Sheila Queralt. Editor lingüístic: Steven Norris. Coordinació de Mercè Lorente en col·laboració amb Mariona Arnau, Elisabet Llopart i Jorge Mario Porras. El llibre es presenta en paper i en versió electrònica.

2. Costa (2009).